

Erdélyi Tamás

Az utolsó nyíregyházi kefekötő

A történet az édesapámról, *Erdélyi Gyuláról* szól, akinek a kisipari szakmájáról egy mai felnőttnek már nemigen lehet fogalma. A sokféle kefe, meszelő, ecset, partvis, üvegmosó ma már mind gyáripari termék, a „Hogyan készül?” című ismeretterjesztő tévéműsorok témája lehetne. A múlt századi kefefegyártás azonos volt a kisipari tevékenységgel. E gyárak apám aktív iparossága idején szociális jellegű állami támogatással működtek, mert az ott foglalkoztatottak túlnyomórészt vakok, gyengénlátók voltak. Ez az ügyes kezűek számára tette lehetővé a munkavégzést, mert a munkavégzés nem igényelte a látás kontrollját. A fogyatékosok foglalkoztatásának elősegítéséhez, a tervgazdaság elvei szerint az Országos Tervhivatal osztotta el a gyárak között a vágóhidakon kinyert sertés-, ló- és egyéb állatszőröket. Az ötvenes években a kisiparosoknak kevés kiutalás jutott, az alapanyagok nem voltak a szabad piaci forgalomban elérhetőek, csak a kistermelők bizonytalan mennyiségű és minőségű anyagaihoz fértek hozzá.

A kefekötés kisipari formája nem az egyetlen, ma már nem létező kézműves iparág. Ugyancsak nincs már például „szitakötő”, pontosabban szita- és rostakészítő. A nyíregyházi szitás, *Koppányi Gyula*, akit jól ismertem, emlékezetes alakja volt a piacoknak. A nagyhangú ember a szerdai, szombati heti piacokon és a vásárokon harsányan kínálta a zsákvászonra kirakott, hófehér kávéjú, különböző átmérőjű, többnyire lószőrből vagy drótból szőtt, változó sűrűségű szitáit, rostáit. Az ő szakmájának bemutatása más dolgozat témája lehetne – bár aligha van már ismerője, szakértője.

A cipész, szabó, asztalos stb., mai formájukban inkább javító-szolgáltatóként ismertek. Egy részük élő foglalkozás, de apám és szitás társa mestersége még az igényes kézműves-enciklopédiából (Wikipédia) is kihagyott (elfelejtett?) cikkszó. Pedig ha más emléke nem volna a kefekötőnek, a régi szólás ma is él: „szik, mint a kefekötő”. Más kérdés, hogy megtalálható a szólás eredetének hiteles megfejtése *O. Nagy Gábor* néhai neves nyelvtudóstól származik, idézem: „A magyar szólás szó szerinti fordítása a német *er trinkt wie ein Bürstenbinder* szólásnak. A *bürsten* 'kefélni' szónak egyes nyelvjárásokban volt és ma is van lumpolni, mulatozni jelentése, innen adódott, hogy a gyakran ivó embert kefekötőnek mondják, illetve a kefekötés mesterségével hozzák kapcsolatba.”¹ A szólás más, közismert

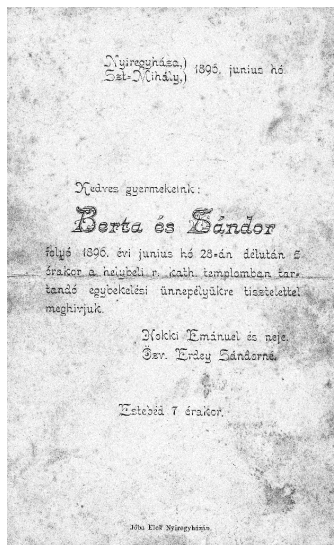
¹ O. Nagy Gábor: *Mi fán terem?* Gondolat Kiadó, Budapest, 1979.

magyarázata azon alapszik, hogy az erősen poros szakma művelői megkívánhatták a szorgos „toroköblítést”. Édesapám, a címben jelzett utolsó mester is erre hivatkozott, ha rendszeresen a pohár után nyúlt, de ő nem vitte soha a mértéktelenségig.

E rövid kitérő után a története azzal kezdődik, hogy Nyíregyházán a XIX. század 80-as éveiben *Herr Zsigmond* Nagyorosi (ma Bocskai) utcai kefekötő mesternél tanult nagyapám, a Szentmihályról (csak 1960-tól Búdszentmihály)² iparos inasnak a városba szegődött *Erdélyi Sándor* (1873–1947). Önállósulását követően a Közép (akkor még Kisorosi) utcán nyitott műhelyt *Erdey Sándor* kefekötő mesterként.

Hokki Berta és Erdey Sándor
1895-ben

Berta és Sándor esküvői
meghívója

Az Erdey-házaspár 1942-ben

Néhány szakmai iparostársával versengve látták el a piacot, főként a hetipiacot és a vásárokat termékeikkel. Kinn lógott a táblájuk a házukon is, ott is felkereshették őket a vevők. És megtalálták őket a piacon, nemcsak a városiak, a különböző kefeféleségekért, a festőiparosok, sőt a vidéki háziasszonyok is – hiszen a legszegényebb házakat is évenként kívül-belül meszeléssel tisztán, fehéren tartották.

Az Erdey-meszelőnek, kefének jó híre, neve volt a megyeszékhelyen és környékén.

De Erdélyi vagy Erdey? Az Erdélyi nevet, vagyis Sándor nagyapám származását a szentmihályi (ma tiszavasvári) református egyházközség anyakönyvében a XIX. század elejéig tudtam visszafelé nyomon követni. A név viselőit a megtalált három nemzedéken át zs. (zsellér) foglakozással anyakönyvezték. Erdei néven is anyakönyvezték, feltehetően Erdélyi-rokonokat. Nagyapám, az anyakönyvi bejegyzés szerint *Erdélyi Sándor* volt. Tovább keresve visszafelé az időben, megtaláltam az ő apja, majd a nagyapja születési adatait, de ott abba az

² Gombás András: Lapok Tiszavasvári történetéből. I. Búdszentmihály története. Nyíregyháza, 1978. 105. o.

akadályba ütköztem, hogy az anyakönyvet vezető lelkész 1808-ban szinte olvashatatlanul írta be az akkori Sándor gyermek, vagyis ükapám születési adatait, ez aztán a további visszakeresést számomra lehetetlenné tette.

Talán igaz, talán nem, de érdekes az a következtetés, amelyre egy volt tiszavasvári ügyvéd ismerősöm vezetett rá, akivel a Hallássérültek Szövetsége megyei irodájában találkoztam, s amikor bemutatkoztunk egymásnak és elbeszélgettünk, megjegyezte, hogy az ő néhai felesége Erdélyi-lány volt. Az Erdélyi-név, emlékezete szerint, felvett név volt a falujában, s akik viselték, úgy tudták, hogy az őseik Erdélyből jöttek, valamikor a XVIII. században. Talán Segesvár környéki bányászok vagy iparosok, méghozzá korábban szász jövevények leszármazottai lehetnek, mert fennmaradt emlékezetükben a magyarosítás előtti nevük: *Eisenburger*. Ismerősömnek nem volt tudomása az ő felesége és a nyíregyházi kefé, Sándor esetleges rokonságáról. Mi sem ismertük az ő tiszavasvári rokonait. Sem ő, sem Berta nagymamám, aki nyíregyházi volt, tudomásunk szerint nem tartott semmiféle rokoni kapcsolatot egyikük családjával sem.

Na de miért Erdey? Erre sincs pontos magyarázatom. Ismert nagyszüleim „egybekelési ünnepélye” meghívója, ezen nagyapám *Erdey Sándor*, a felesége *Hokki Berta* néven szerepelnek, édesapámat és testvéreit azonban Erdélyi néven jegyezték be az anyakönyvbe. Nagyapámnak tetszhetett – szüleim így magyarázták – „rövidebb” neve, végén az „y”-nal, ami nemesi csengést adhatott neki, ezért iparát Erdey néven gyakorolta, azt írta cégtáblájára. Gyermekei követték a névváltoztatást, de édesapám felnőttként már Erdélyi volt.

Erdey Sándor kefekötő szorgalmas, ügyes kezű mesterember volt. Házában háromhelyiséges műhelyt tartott fenn a kétszoba-konyhás lakás mellett. A konyhakertben megteremték a háztartáshoz szükséges zöldségek, gyümölcsök; tyúkketrec és disznóól „lakói” látták el húsfélékkel nagymamám konyháját. Berta mama gondos háziasszony volt, híven teljesítette férje ismert kérését: „Bumbumra hámhám!”, vagyis pontosan a déli haragszóra kérte az ebédet a kora reggeltől estig szorgosan végzett munkája közben. Három gyermekük született. *Margit* (1897), *Sándor* (1902) és *Gyula* (1905). Őt már az 1904 augusztusában felszentelt, Nyíregyháza, Kossuth téri Samassa-templomban, a mai Magyarok Nagyasszonya társszékesegyházban keresztelték meg.

Fiait munkásembernek szánta, taníttatásukról, a kötelező elemi iskolán túl szó sem lehetett, annyira nem volt jövedelmező az iparosság, de a lányát „jól akarta férjhez adni”. Az idősebb fiát a hat elemi elvégzése után lakatos-bádogos szakma kitanulására ösztönözte, a kisebbiket pedig maga mellé vette, kefekötőnek. Ő maga tevékenyen részt vett az önkéntes

tűzoltói szolgálatban. Ma is megvan a „tűzoltó trombitája”, egy arasznyi méretű, kéthangú kúrt, amellyel hibátlanul le lehet játszani a Rákóczi-kesergő első sorát: „Gyöngé violának letörött az ága...”

Az Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1925-ben és Erdey Sándor kerékpárral

Egyenruhás arcképe

Meglehetősen szigorúan fogta a gyermekeit. Sándor ugyan kissé bohém felfogású volt, de szófogadó, jó munkás. Hasonszőrű barátaival kedvelte a kocsmákat, szigorúan kiszabott zsebpénzéből mulatoztak, ki-kiruccantak Sóstóra. Gyula szorgalmas munkás volt, nagyon szeretett olvasni, de továbbtanulásra nem gondolhatott. Apja mellett jól elsajátította a sokrétű szakma minden fogását, sőt azon túl is szívesen foglalkozott famegmunkálással. A hétköznapok megfeszített munkájában nem ismertek lazítást. Amikor szükség volt rá – „Hajtsunk rá, fiam!” – teljes erőfeszítéssel dolgoztak. Például, amikor a család kedves lányát, Margitot férjhez adták a legnehezebb korszakban, a húszas évek végén, bizony mindketten alaposan kitétek magukért. Így Margit egy hozzá képest évtizeddel idősebb tehetséges elvált ember feleségeként, jól megalapozott családot teremtett, 1929-ben fiút szült. Nagymamájának ő, *Herczeg László* volt a kedvence, felnőtt koráig a család szemefénye. Egyetemét végzett, vízépítő mérnök lett. Unokatestvéri kapcsolataink nem voltak túl erősek, majd felnőtként találtunk igazán egymásra.

Megpróbálok áttekintést adni arról, mi volt a kefekötő munkája. Ezt Sándor nagyapám aktív életében még nem ismerhettem, de Gyula apám szakmában eltöltött utolsó éveiben már pontosan nyomon követhettem; apróbb változások ellenére azonos feladatokat tartalmazott.

Röviden az alapanyagokról. A legfontosabb volt a jó minőségű, tiszta állatszörök beszerzése. A kefefélék többnyire lószőrből, a meszelők disznósörtéből készültek. A lófarok, sörény hosszú, egyenes szálaiból szép, egyenletes, rugalmas kefét lehetett készíteni, még

hosszanti darabolás után is. A kefeseprők, partvisok hosszabb szőrszálakat igényeltek. A lófarak leghosszabb szőrszállaira a zenészek tartottak igényt vonóikhoz. Elsősorban a fehér lószőrt keresték, de szükség esetén használtak fekete lószőrből készült vonót is. A disznósörte erőteljes szálai a végükön vékonyabbakra hasadoztak, ezáltal jobban magukba fogadták a mész, festék anyagát. A jól kidolgozott meszelők esetében nem kellett csurgástól félni, és használatuk egyenletesebb felületet eredményezett. Más állatszőrök, a szarvasmarháé, kecskéé stb. kevésbé alkalmasak igényes termékek előállítására. Külön csoportot képezett például a borotvaecsetek legjobb alapanyaga, a borzszőr, vékony, finom, puhább érintésű. Különleges alapanyag volt az ún. fibrisz, amely súrolókeféhez, körömkeféhez való, kemény, erős növényi – pl. mexikói agavé – szálaból állt.

Az Erdey-meszelő különleges minőségét az adta, hogy a mester meg tudta válogatni a legmegfelelőbb szőryanagokat, és gondoskodott azok legjobb előkezeléséről. Ennek rejtélyeit én nem ismertem, nem tudnék róla hiteles képet adni! Arra emlékszem, hogy nemcsak pormentesíteni, fésülni, szálba rendezni kellett, de bizonyos hőkezelést is kaptak egyes szőrfélék rugalmasságuk javítása végett. Különleges igények esetében színezték is a szőrt, többféle színű szőrökből „mintás” termékek készültek. Ezek a műveletek az egészségre károsak voltak: a gőzök, a por rátelepedett a tüdejükre. Az éles faragókés, a szőrfésű, a fűrök, az elszakadó vashuzal okozott baleseteket „8 napon belül gyógyuló” károsodással.

A kefék, meszelők, ecsetek faanyaga sima, görcsmentes keményfa: tölgy, bükk. A beszerzett fatuskóból megfelelő alakra vágása, esztergálása, kifúrása, felületkezelése is a kefekötő feladata volt. Alapanyagnak számított a 2 mm-es vashuzal: ebből készül az üvegmosó szára. Vastagabb drótot használtak, a kéményseprők 3–4 méter hosszú tisztítókeféihez, amelyeket a kéményekbe felülről kellett beengedni a lerakódott korom letakarításához, amit majd az alsó tisztító ajtón szedtek ki. Több segédanyagot is használt a kefekötő: vékony (0,2–0,4 mm-es) vasdrótot a kefeszőr behúzásához, fekete szurkot, varrófonalat a meszelők szőrbefoglalásához, fapácot és politúrt a fényezett ruhakefék felületkezeléséhez. Nem biztos, hogy mindent fel tudtam sorolni...

Lássuk, miből állt a kefekötő műhelye, milyen szerszámokat használt. Megint megjegyzem, hogy nem lesz teljes az ismertetésem, de jelzem, hogy amikor az utolsó nyíregyházi kefekötő befejezte tevékenységét, a Nyíregyházi Jósa András Múzeum akkori tudós munkatársa, *Nyárády Mihály* elkérte és bevitte a múzeumba a legfontosabb eszközöket, szerszámokat, amelyek talán most is megvannak, valahol a pincében, de már nincs, aki rekonstruálni tudná belőlük az Erdey–Erdélyi kefés műhelyt. Talán nincs is erre igény, hiszen

a Sóstói Falumúzeum befogadó képessége véges, s az ott elhelyezett cipész-, szabó-, borbély-, fényképész- stb. műhelyek elegendő mértékben kielégítik a múlt iránt érdeklődők kíváncsiságát, és hely sincs több műhely számára...

A már említett Közép utcai műhely három helyiségéből az elsőben tárolták a faanyagot, ott helyezték el a piaci felszerelést. Faanyagtár, afféle lomtár volt. Jobbra volt a kefekötő műhely, melyből hátul nyíló kamrában voltak elhelyezve a szőrök és az egyéb kellékek. A műhelyben asztal magasságban a falra erősített, 2,5 cm vastagságú, ún. foszni-deszkából készült polc (pank) volt munkaasztalként, az ablaktalan fal mellett petróleumégős rezsó, ún. petrofor szurokmelegítő állt. A pankon a szőrfeldolgozáshoz szükséges, asztalhoz rögzített vasszerű, mellettük egy 50–60 cm hosszú, erős, karos szőrvágó kés volt, a vágási hosszát beállító ütközővel. Más, különleges kéziszerszámra nem emlékszem ezeken kívül, a famegmunkáló szerszámok más iparosoknál ugyanolyanok voltak.

A kefék tényleges kötőműveleteit az ablak alatti munkahelyeken végezték. A kézi eszközök mellett, egy furat volt a pankban az orsó számára, amelyre a szőrbehúzó vasdrótot csévélték. A pank előtti széken ült a kefés, erős köténnyel védve ruháját. A jobb oldalon állt a faeszterga, egyben fúrógép a famegmunkáláshoz. Eredetileg lábajtású, mint a régi orgonák pedálja, s egy lendkereket forgatott meg, amely hajtószíjjal pörgette a felső orsót. Ezt fúrás, esztergályozás közben fél lábbal hajtani kellett. Az orsó tengelyére fúróbefogó fejet vagy az eszterga hajtótüskéjét, illetve csiszoló korongot lehetett felszerelni. A fúrófejjel szemben csúszkás támasz volt a kefe-, meszelőfa számára, minden irányú emelési, döntési beállítási lehetőséggel. Ezt leszerelve, az esztergátüskével szemben egy bakon hosszában mozgatható ellencsúcs, illetve oldalt ugyancsak beállítható késtartó csúszka volt. Ezen készültek az ecsetek, festőecsetek fa alkatrészei.

A műhely közepén kecskelábú faragószék volt, amelyen a kefefákat kifaragták. Ezen készült az üvegmosó kefe és egy külön kiegészítő bakkal a kéményseprők drótkéfeje is. A falon fiókos szerszám- és tartozékszekrényben voltak a szükséges kellékek elhelyezve. A hajópadlós helyiségeket olajozással portalanították. A fűtést vaskályhával, fűrészporos kályhával oldották meg.

Ebben a műhelyben dolgozott a mester és a fia, néha a testvérbátyja, ritkán, időnként alkalmazott betanított munkás(nő) a hétköznapokon, szombaton csak délig. Szerdán és szombaton a hetipiacra vásárnapokon a vásártérre vitték, ami elkészült. Ládába csomagolták a piacra vinni szánt kefe-, meszelő-, ecsetárut. Kézi targoncára rakták, mellette elhelyezték a „sátor” elemeit, amelyekből a piactéren állították össze az áru bemutatására szolgáló, fa, majd

vas tartólábú keretszerkezetet, amelyen egy derékmagasságban elhelyezett pult, egy szélesebb deszka szolgált asztalul a kefefélék számára. A mintegy másfél méterszer másfél méteres állványzat felső összekötő léceire függesztették fel a meszelő füzéreket, nagyság szerinti sorban. Az előre nyúló felső lécen lógott a színes cégtábla. A napsütés, eső ellen sátorponyvát is kifeszítettek. A láda volt az ülőhely. Kora reggeltől körülbelül délig Berta mama árusított, de ha otthoni munkája visszatartotta és kevesebb műhelymunkára volt szükség, a mester is pulthoz állt. A sátor kiszállítása, felállítása, majd délben a szétszedése és hazaszállítása a férfiak feladata volt.

Nyíregyházán tavasszal és ősszel rendeztek úgynevezett nagy-, illetve kirakodó vásárt, amelyre jobban fel kellett készülni, hiszen nagyobb volt a forgalom, mint a hetipiacokon. Ilyenkor ketten is álltak a sátorban. Nagyobb feladatot jelentett egy-egy közeli-távolabbi település, például Debrecen, Bodrogheresztúr éves nagyvására, amelyekre ugyancsak el kellett vinni termékeiket. Távolabbra ritkán mentek. Ilyenkor több iparos is összefogott és stráfszekeret fogadtak, hogy együtt települjenek ki a kijelölt vásártérre.

Gyula apám – mint említettem – az otthoni körben hátrányos helyzetűnek érezte magát

Erdely Gyula a '30-as években

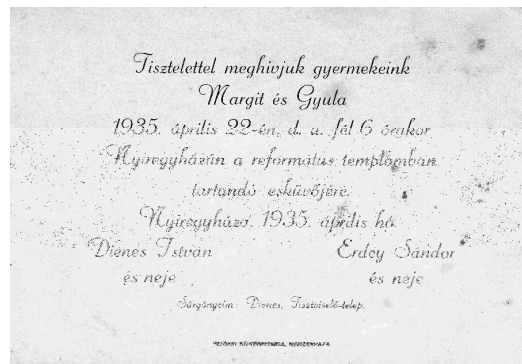
Természetesen kereste az önállósodás útját. Az iparos ifjúság körében talált barátokra, társakra, akik között szabad vasárnapjain jól érezte magát. Részt vett szórakozásaikban, iparoskörüli előadásokon szerepelt, jó hangú, jó humorú, s mivel csak hat elemet végzett, olvasottságán alapuló műveltségű, tehetséges táncos volt, érzelmesen, „cigányosan” tudott hegedülni. Talált kellemes partnert egy koromfekete hajú, szemüveges lányban, akivel szívesen voltak együtt. *Dienes Margit* polgári iskolát végzett, a helyi Singer varrógépüzlet eladójaként dolgozott.

Dienes Margit 1929-ben

Szintén irodalombarát és tánckedvelő volt, megismerkedésük után egy-egy iparos ifjúsági előadáson együtt is szerepeltek. A Nyírvidék is hírt adott 1927-ben a Nyíregyházi Önkéntes Tűzoltó Egyesület táncestélyéről, amelyen apám nővérével, Margittal és Dienes Margittal főszerepet játszottak egy *Katonásan* című egyfelvonásos bohózatban.³ Az újság azt is megemlítette, hogy önkéntes tűzoltóként édesapja, Erdey Sándor pedig az estély megszervezésben tevékenykedett. Margit szülei azonban nem örültek a „kefés legény” udvarlásának, pedig nem volt okuk „fenn az ernyőt” játszani. (Ennek okaira, körülményeire nem szándékozom kitérni.) Szüleim – hiszen róluk van szó! – szegénységük és családi ellentéteik miatt nehezen tudtak a saját lábukra állni, nyolc évbe telt, hogy döntésre érett szerelmük.

1935 áprilisában házasodtak össze. Budapestre költöztek.

Esküvői meghívójuk

³ Nyírvidék 1925. június 27. 143. szám, 5.

Az Albertfalvai Kefegyárban szívesen alkalmazták a hozzáértő, ügyes kezű szakmunkást, két év után már művezetői beosztást kapott. Az ifjú asszonyt a Singer cég a Rákóczi úti központban alkalmazta. Angyalföldön kaptak elérhető áron albérletet, egyikből a másikba költöztek. Igaz, innen naponta 12 kilométert kellett oda-vissza kerékpározni, mert a villamosbérlet megfizetésére már nem telt. Ráadásul 1937-ben én is megszülettem. A reformátusként megkeresztelésemhez apámnak *reverzálist* kellett adnia a nyíregyházi városházán – megtaláltam a levéltárban, a városi iratok között! Ez egy lemondó levél, melyben hivatalosan hozzá kellett járulni, hogy a születendő gyermekét, gyermekeit az anyja vallása szerint kereszteljék meg, hiszen Margit református, ő pedig katolikus volt. A Tamás nevet pedig azért kaptam, mert édesanyám akkoriban látta a moziban a *Tomi, a megfagyott gyermek* (1936) című romantikus filmdrámát, amely nagyon meghatotta... Boldogan éltek, amíg előbb csecsemő tenyérszűnyeg kavernás tüdőbetegségem (kigyógyultam...), majd édesanyám betegsége, amely miatt nem születhetett testvérem, s végül a háború vihára fel nem dúlta életünket.

Apám katonai behívásai, frontszolgálat, híradós beosztásban. Számomra négy hónapig tartó első osztály a községi népiskolában, sikeres vizsgával; ennyi idő alatt kellett megtanulni írni-olvasni! Bombázások elől pincézés a fővárosban, értesítés arról, hogy édesapám hadifogságba esett a Vértes környékén, majd a „felszabadulás”. Ínséges tavasz, amikor szójalisztból sült kenyeret ettünk. Aztán marhavagonban hazaköltözés Nyíregyházára anyai nagyszüleimhez. Ritka látogatások apai nagyszüleimnél, az öreg kefésnél. Megtudtuk, hogy Sándor fiukat, keresztapámat 1944 novemberében elhurcolták „málenkij robotra”. A bölci táborból még hoztak róla hírt, hogy vaslemezből kanalakat készített társainak, aztán semmi... Nagyszüleim keserősége vigasztalan volt. Erdey Sándor neve szerepel a Morgó temető elhurcoltak-emléktábláján és a családi sírkövön.

Édesapám csak 1946 szeptemberében tért haza. Soha nem beszélt arról, mit élt át másfél éves hadifogsága alatt. Megmutatta a fotót, melyet rólunk őrzött, meg azt a barna kenyérdarabot, amit hazahozott, s kérte, tegyük majd vele együtt a koporsójába...

Szüleim erősen gondolkodtak azon, hogy visszatérünk Budapestre, a kefégyár várta vissza, a következő tavasszal azonban gyomorfekélyben elhunyt az öreg kefékötő. Adott volt a feladat: a műhely, az ipar, az idős nagymamám gondozása. Nem volt más helyes választás, ki kellett cserélni a kefékötő névtáblát Erdélyi Gyula nevére. Új élet kezdődött, az utolsó nyíregyházi kefékötő kilencéves nehéz, szinte kilátástalan küzdelmével.

A műhelyben minden a helyén volt a munka folytatásához. A hetipiacokon, vásárokon még megvolt az igény a jó minőségű kefe-, meszelőárak iránt. Apám bevezetett néhány újítást. Motorral szerelte fel a faesztergapadot, motoros körfűrészgépet épített, kiegészítette a szerszámkészletét, a petróleum-rezsó helyett villanyrezsót használt, a kerékpárjára oldalkocsit szerelt, amellyel könnyebb volt kitolni a hetipiacra a ládát a könnyített sátorelemekkel. Persze most már leginkább ő állt a pult mögött is. Két napot töltött a piacon, négyet a műhelyben dolgozott.

Egyre nehezebb volt viszont beszerezni a szükséges anyagokat. Folyamatosan elapadt a szőrkiutalás, úgy kellett nem legális forrásokat keresni. – Kisfiam – mondta egyszer –, utazz el Miskolcra, a Szentpáli utca elején egy pinchelyiségben kefekötőműhely van. Várni fognak, ezzel fizess ki, és hozd el a gondosan előkészített szőrscsomagot, de addig is nagyon vigyázz a pénzre, és arra is, hogy senki se lássa, mit hozol! Majd a debreceni kefegyárból járt hozzánk egy munkás besegíteni, ha feltorlódott a munka. *Halasi Mihálynak* hívták, emlékszem, kissé bicegett. És nem jött üres kézzel, tudta, az is fontos volt a munkája mellett, hogy szórt hozzon a gyárból... Persze jól meg kellett fizetni, mert a veszélyt ő vállalta. Szerencsére nem történt soha baj. De a jó minőségű szőryanag egyre kevesebb volt. Nagyobb gondot kellett fordítani a minőség megtartására, gondos munkával. Már megjelentek a boltokban az olcsóbb gyári kefék, azok minőségét, a versenyképesség fenntartása miatt meg kellett haladni!

Elhagyva a szőrtisztítással, előkészítéssel kapcsolatos feladatokat, a főzést, fésülést, csomagolást – talán ezek kevésbé érdekesek –, csak a legfontosabb termékek alapvető munkafolyamatait mutatom be. A cipő- és a ruhakefék fája két félből készül. Az alsó felére tartós papírsablonnal kell felmásolni a lyukak helyét, amelybe a félbehajtott szőrscsomót dróttal kell behúzni. A furatoknak olyan pontosan kell elkészülniük, hogy a kefe középső részén merőlegesen, a külső sorok felé haladva arányosan kissé kifelé álljon a szőrzet. Ehhez nagyon gondosan kell beállítani a fúróval szemben csúsztatható laptámaszt. Arra is gondolni kellett, hogy a furat alja elszűküljön, vagyis a szőrscsomó ne tudjon átjutni, de a behúzó drót azért átmenjen rajta. Ezt a jól megélezett fafúróval és pontos ütközőbeállítással lehetett elérni.

Itt következik a befűzés, amely már valóban szinte vakon végezhető. A huzalorsón elhelyezett kötöző drótvéget – pár cm-rel a végétől – össze kell hajtani és át dugni a kefe középső sorának megfelelő furatán. Itt szétnyitva, közé kell helyezni a megfelelő vastagságú szőrscsomót, és félbehajtván behúzni a furatba, hogy azt kitöltse (hogy mi a megfelelő, nyilván nem lehet szőrszál-számban meghatározni, érezni kell!). Meg kell feszíteni, majd odébb kell

összehajtani a drótot, átdugni a következő furaton, szétnyitni, közéhelyezni, behúzni és itt a drótot is meghúzni úgy, hogy a két lyuk között simán feküdjön. Így halad egy soron végig, a következő soron visszafelé, a végén, az első sort megkerülve folytatja a befűzést. Majd tovább, sorról-sorra, amíg valamennyi furatot be nem töltött. A végén a szőrt a kívánt magasságára beállított vágógéppel körbe-körbe egyenesre kell vágni. A hátoldalon lekalapálva, hogy se a szőrvég se a drót ne álljon ki, felszegezni vagy ragasztani a kefe hátlapját. Száradás után csiszolókoronggal simára kell csiszolni a kefe fáját. Ruhakefe esetén a fát lakkozni, politúrozni kell. Ezek inkább asztalosmunkák, bemutatásukat mellőzöm.

Igénytelenebb kefék, például a bekenő kefe (a dobozos paszták felvitelére szolgált) nem kap mindig hátlapot. A kerek festő meszelők egy része is lehet hátlap nélküli. Ezeknek a közepén a rúd behelyezésére készíthető furat. Amiben a gyári kefék eltérnek a kisipari termékektől, hogy nem hátlaposak, ezt úgy oldják meg, hogy az összehajtott szőrcomót egy rövid drótdarabban együtt sajtolják be a furatba – talán nem pontos a megnevezés: stancolják.

A szőrcomók elhelyezésének másik módszere a meszelőknél volt használatos. Ma már nem ismert a fogantyús kerek meszelő, amelynek a fája egy darabból készült, a kerek hátlapból kiemelkedik egy marokra fogható csonk. Hogy magasban is használni lehessen, e csonkon egy ferdén elhelyezett (45 fokos) furat van, amelybe seprőnyél szorítható. A csonk miatt átmenő furatot nem lehet készíteni, egyébként is a sörteszálat teljes hosszban és nem félbehajtván használták. Ennek megoldása a szurkos beragasztás. A kívánt szőrcomó végét forró szurokba mártja, az orsón most fonal van, amellyel ezt a bemártott részt szorosán betekerik néhány menettel, a végét levágja és újra szurokba mártva, beszorítja meszelőfa előfűrt lyukába. Ezzel belülről, körkörösén kell haladni, amíg minden furatot be nem tölt. A meszelők néhány méretváltozatban készültek. Voltak szögletes formájú, a nyél számára ugyancsak hátsó, ferde furattal ellátott, úgynevezett kefemeszelők is.

A festőecsetek fája faragó- vagy esztergamunka volt. Fűzött lapos formájú változata furatokkal készült a kefékhez hasonlóan. Fém hüvely gondoskodott a merevségéről. A kerek, tömör ecsetek fészket esztergáltak, fűrták, a szőrzetét szurokkal, kötözéssel ellátva ültették be a fészkekbe. Egészen más munkafeladat volt az üvegmosók meg a kéményseprők tisztítókeféi készítése. Ezek csak méretükben, anyagukban különböztek egymástól. A hosszában félbehajtott 2 milliméteres huzal végét pár sodrattal összefogták, majd egy lapra kifektetve, e csúcs mellett a szükséges hosszban felezve közé rakják az egyenletesen elosztott szőrzetet. E részen összeszorítva a két huzalt, a túlsó végén a forgató horogba beakasztva, egyenletesen felcsavarják a huzalpárt, engedve azt is, hogy a szőrrel töltött rész is megcsavarodjék, anélkül,

hogy a szőr kihullana. Ha megfelelő sűrűségű, befejezik a sodrást. A csúcsnál rövidebbre vágják a megszorított huzalvéget, és előrehajtanak egy pamacsnyit, amit a tövénél vékony huzallal rögzítenek. A kéményseprő szerszámánál ezt elhagyják. A keferész egyenletesre vágásával elkészül az üvegmosó, kéményseprő.

Az elmondottak csak a főbb termékek készítését mutathatták be. A kefekötő munka számtalan egyéb csínját-bínját nem lehet egy ilyen rövid elbeszélésben elmondani.

Befejezésül térjünk át a mester és családja életére. Édesanyám a Kisiparosok Országos Szövetsége megyei szervezete adminisztrátora volt. Hajnalban megfőzte az ebédet, reggeli után elindította családját munkába és iskolába. Ebédidőben együtt voltunk, majd délután folytatódott a munka, nekem a tanulás. A hetivásárok sem bontották meg ezt a rendet, a piaci árusítás apa feladata volt. Ennek helyszíne kezdetben, kb. '49-50-ig a Lenin (ma Szabadság) tér, azután a Búza tér északi oldalán volt. Szombaton délután, vasárnap adódott lehetőség családi együttlétre, rokonokkal, barátokkal találkozásra, kártyázásra, kirándulásokra, Sóstóra. Néhány partnerére jól emlékszem, például *Szilvasán Gyuri* bácsira, a Lenin téri suszterre vagy *Fábián Henrik* bádogosra. Nyáron néhány hajdúszoboszlói strandolásra is sor került az akkor divatos, „filléres” különvonattal.

A KIOSZ-szervezetben, *Kapf Sámuel* megyei titkár irányításával élénk közösségi élet folyt. Az iparos hagyományok vonzották az embereket, olyan barátságok szövődtek, amelyek kedveztek a hangulatos együttléteknek, kártyázásnak, előbb a Vay Ádám utcai Iparosszékházban (amely később Tisztiklub, majd Úttörőház lett, aztán a Bocskai utcai KIOSZ-székház klubjában (ma a Cafe Frei áll a helyén), néha a közkedvelt, közeli G.-korcsmában, időnként otthon. Kultúrcsoport alakult, az iparos ifjúság bevonásával ünnepi előadásokat szerveztek, amatőr színjátszó rendezvényeket, táncos esteket. Fellépéseik egyik szervezője édesanyám volt, édesapám viszont, sajátos humorával, hegedűjátékával rendszeresen részt vett azokon. Rövidebb bohózatok népszerűvé tették az iparos közönség körében. Csasztuskákat írtak, választási időszakban a csoporttal vidékre is mentek „korteskörútra”, bohózatokat adtak elő, melyek népszerűvé tették az iparos közönség körében. Kisdíákként magam is részt vettem ezekben.

A legemlékezetesebb produkciónk egy három felvonásos vígjáték a *Nem magánügy* betanulása és egy ismert fővárosi színész, *Verebes Károly* (*Verebes István* apja) rendezői segítségével Nyíregyházán, a Postás Otthonban, a Móricz Moziban és Újfehértón történt bemutatása volt (1954. május), melynek egyik karakteres főszerepét nagy sikerrel játszotta (9. kép).

Felső sor: Ternóczky István, Brezovszky Ibolya, Kampf Sámuel KIOSZ megyei titkár, Szabó Rózsa, N. N., Racskó Rudolfné Marika, Rudolf, Erdélyi Gyuláné Mancsi néni, Erdélyi Tamás, Almásy Kató, Orzovenszki János és Irénke, Molnár Sándor, Koppányi Ágnes, Fábián Henrik és Erdélyi Gyula)

Ide idézem (sajnos, egy elfeledett név híjával) a darab szereplőit: *Erdélyi Gyula* kefekötő, *Fábián Henrik* bádogos és húga, *Brezovszki Ibolya*, *Koppányi Ágnes*, a szítás lánya, *Orzovenszki János* fényképész és felesége *Irénke*, *Racskó Rudolf* órás és felesége, *Marika*, *Molnár Sándor* fodrász, *Ternóczky István* fodrász, *Szabó Rózsa*, *Almásy Katalin*, *Erdélyi Tamás*; betanító és sűgő: *Erdélyi Gyuláné* – sajnos közülük már csak egyedül én élek.)

A kefekötő kisiparnak azonban 1956-ra végleg bealkonyult. Mint általában a kisiparnak, a szocialista iparosítással, esetünkben a kefegyárak termékeinek elterjedésével, és a nyersanyagforrások teljes bedugulásával. Egyetemi tanulmányaimhoz igénybe vettük a Megyei Tanács tanulmányi ösztöndíját. Ezt is csak második nekifutásra, 1957-ben sikerült, mert az 1956-os, egyébként pontszámot tekintve sikeres felvételi vizsgámra kapott értesítésre, mely szerint „férőhely hiányában nem nyert felvételt”, a személyi adatok mellett megjelölt származási jel: „e” – azaz egyéb – volt. E kategóriába tartoztak a kisiparosok gyermekei is.

A kefekötő műhelyt apám felszámolta, helyiségeit, a telek jelentős részével együtt, lakásnak eladta, de a munkát nem hagyta abba.

A kefekötő mester háza: Közép utca 12., 2005-ben, lebontása előtt

52 évesen asztalosipari szövetkezeti tag, rövid időn belül szakmunkás, majd mester lett, nyugdíjazásáig hasznosította a kefefákon megszerzett faipari tudását. A családban megmaradt keféi mellett kisbútorunk őrzi keze munkáját, melyeket nyugdíjasként is szívesen és nagy szakértelemmel készített, javított.

85 évet élt meg. A poros szakma, melyet 60 éves koráig cigarettázással is súlyosbított, elhasználta tüdejét, ez okozta halálát (és nem a mértéktartóan fogyasztott bor) az utolsó nyíregyházi kefekötőnek.